

PRAŽSKÝ ZLOMEK KOMORNÍHO REGISTRA
KRÁLE JANA Z ROKU 1312

Jaromír Čelakovský v důležitém spisu „O domácích a cizích registrech“¹⁾ vyslovil přesvědčení, že již v době krále Přemysla II. byla vedena registra v české královské kanceláři, a přikládal té věci obzvláštní důležitost. Vycházejí k tomu od jistoty, kterou už *Bresslau* byl projevil,²⁾ že „blahodárná tato instituce jednou zavedená i nadále se udržela“, usuzoval i na existenci královských register za panování Přemyslových nástupců, *Václava II.* a *Václava III.* a také *Jindřicha Korutanského* i *Jana Lucemburského*. Poněvadž však nemohl pro své mínění uvést určité důkazy, posiloval jeho oprávnění nepřímými argumenty, a pokud jde o *Janova* registra, pronesl tuto hypotézu:³⁾ „Král *Jan* dle všeho neměnil v prvních letech svého panování mnoho na zařízení české kanceláře královské, jak se bylo za předchůdců jeho ustálilo. Bylť jeho hlavním rádcem proslulý lékař a v ten čas arcibiskup mohučský *Petr z Aspeltu*, jenž v l. 1297—1306 zastával úřad kancléře českého a který, pobýváje nyní v Čechách při dvoře královském, zajisté k tomu přihlížel, aby česká kancelář řízena byla zkušenými muži, protonotáři a notáři, kteří by i registraturu královskou v pořádku udržovali. Není tedy příčiny pochybovati o tom, že aspoň v prvnějších letech panování krále *Jana* psala se při dvoře českém registra královská, třeba nepodařilo se nám na to dokladů naleznouti. Později arci správa kanceláře jako správa země vůbec při ustavičném potulování se krále v cizině přišla asi do nepořádku, registrování listů do knih stávalo se zajisté obtížným; ano, mnohá z register, ač byla za králem vozena, nejspíše se ztratila; avšak tvrditi ani popírati všechno to s určitostí nelze. Jediná zpráva, kterou jsme o královských knihách kancelářských z této doby našli, týká se register komory královské; avšak ani z té nedá se bezpečně dovozovati, že by v komoře královské byly se tehdy listy, týkající se věcí finančních, v plném znění do register zapisovaly, ačkoli zachované dva formuláře z let 1325 až 1345, při nichž bylo hojně užito písemností komory královské a někte-

1) Rozpravy Král. čes. společnosti nauk VII, 3, Praha, 1890, str. 28 sl.

2) Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland u. Italien I, Leipzig, 1889, str. 108.

3) L. c., str. 32.

rých jich (!) přednostů, královských to podkomoří, daly by se uvést na doklad takového mínění.“

Tyto dohady prof. Dr. J. Čelakovského v podstatě padaly, když se ukázalo, že Přemysl II. neměl register,⁴⁾ že je proto neměli ani Václav II. a Václav III. a že to zařízení nelze ani u Jindřicha Korutanského s bezpečností připustiti, a když se shledávalo, že i sestavení formulářových sbírek sotva může prokazovati současné užívání register.⁵⁾ Tak ze všeho zbývala jediná formulářová zpráva, v níž je podán list krále Jana o udělení královského privilegia městu Pirně na sklad zboží a o finančních povinnostech města, určený notáři královské komory Herbordovi,⁶⁾ město obdrželo privilegium 20. dubna 1325 — je v originále zachované v archivu města Pirny a obsahuje i jiné milosti⁷⁾ — a bylo v něm zároveň zavázáno k placení ročního úroku do královské komory, a nepochybně především z toho důvodu list k písaři Herbordovi končil královskými slovy: „Que in nostro registro tibi committimus et volumus consignari“. Avšak ani novější výzkumy nebyly s to, aby přinesly ve věci více světla. Teprve, když byl nalezen zlomek registra krále Karla z r. 1348,⁸⁾ mohla se položit otázka, ač ji nikdo nepoložil, zda Karel IV., zakládaje si už na počátku vlády zvláštní česká registra, nenásledoval v tom vlastně příkladu svého otce.

Že zmíněná zpráva o registrech krále Jana nesmí býti podceňována, naopak že musí býti náležitě vážena, projevil nenadálý objev, jenž znamená pro českou diplomatiku a problém královských register českých neobyčejný zisk. Před některým časem náhodou se mi dostal do rukou pergamenový list, jenž na jednom boku má známky odtržení, kdežto na druhém boku a nahoře i dole známky zastřižení; jeho původní formát byl tedy něco větší, dnes má znepravidlený tvar o největší výšce 223 mm a největší šířce 188 mm. Listu bylo použito k vazbě knihy, jak

4) O. Redlich, Die ältesten Nachrichten über die Prager Stadtbücher und die böhmische Landtafel, Mitt. Inst. f. österr. Gesch. Forsch. XXXII, 1911, str. 165 sl., zvl. 169; V. Vojtíšek, K počátkům městských knih pražských a desk zemských. Právník XL, 1921, str. 134. Čelakovský sám se později necítil zcela pevný v přesvědčení o starém původu českých register královských. (Soupis rukopisů arch. m. Prahy ve Sborníku příspěvků k dějinám m. Prahy I, 2, 1920, str. 3.)

5) Jan Gebauer, Některá akta z kanceláře Jindřicha Korutanského ve Věstníku Král. čes. společnosti nauk, 1908, str. 11, kde se vyslovuje o existenci českých register Jindřicha Korutanského dosti skepticky, třebaš rozhodného slova nepřináší. Tato otázka ještě potřebuje zkoumání, ale Jindřichova registra z důvodů, které níže uvádím, prokázal by jedině jejich nález.

6) Codex epistolaris Johannis regis Bohemiae. Herausg. v. Dr. Th. Jacobi, Berlin, 1841, str. 73, č. 81.

7) Em'ler, Regesta Boh. Mor. III, Pragae, 1890, str. 416, č. 1077; Čelakovský, Privilegia král. měst venkovských I, Praha, 1895, str. 212, č. 132.

8) Lothar Gross, Ein Fragment eines Registers Karls IV. aus dem Jahr 1348 v Neues Archiv f. ält. deutsche Geschichtskunde XLIII, 1922, str. 579.

nasvědčují otvory v šesti řadách při odtrženém okraji a přeložení, resp. přelomení v některé vzdálenosti od tohoto kraje. Také ve vazbě byl list nalezen, a to ve vazbě rukopisu sign. IV. 10. b archivu metropolitní kapituly v Praze,⁹⁾ a z ní před několika desítkami let uvolněn, je uložen ve sbírce listin téhož archivu při r. 1312, nesa na obálce vedle latinských stručných registů úplných zápisů listu označení: „Pars orig. lib. copial 1 fol.“; vše rukou Ant. Frinda.

Je zvláštní, že si tohoto listu dosud nikdo nepovšiml, ač je takto nápadně určen a ačkoliv je i jeho obsah uveřejněn. Souvisí to patrně s tím, že *Josef Emler*, vydávaje III. díl „*Regesta Bohemiae et Moraviae*“, kam zápisy tohoto listu pojal,¹⁰⁾ použil starých opisů, připravených pro český diplomatář, ne listu samotného, a staří kopisté chybně poznamenali při jednotlivých částech původ, takže v *Regestech* čteme: „ex arch. cap. Prag. cop. Mus. Boh.“, „ex orig. arch. cap. Prag.“, „ex orig. arch. cap. Prag. valde laeso cop. Mus. Boh.“. To ovšem musilo másti, nikdo ani nepomyslel, jak by se listiny toho obsahu v originále dostaly do archivu metropolitní kapituly u sv. Víta, a nenapadlo ho, aby si je prohlédl. Když jsem sám list spatřil, nedlouhé zkoumání mi dalo přesvědčení, že jde o fragment registra krále Jana Lucemburského z r. 1312, a tento názor lze lehko prokázat, aniž by se mohla vůbec připustiti možnost, že by to byl snad kopiář nebo formulář. Nasvědčuje tomu netoliko, že list podává listiny téhož vydavatele, dané různým příjemcům, nýbrž i to, že jde o jistou úpravu — ač ne takovou, která je obvyklá ve sbírkách formulářových — a že se i při zkracování vedlejších formulí klade váha na datum.

Pergamenový list bez jakékoliv foliace nebo paginace — byla-li původně, byla odstraněna zastřížením pergamenu — je popsán na obou stranách latinským textem, a celkem lze rozeznati v odstavcích tři úplné zápisy, skoro úplný (bez začátečních formulí) další zápis a dva začátky jiných zápisů. Všech šest zápisů podává znění listin krále Jana, a poznává se v nich chronologické seřazení od 30. září nejpozději do 14. října 1312 (II. kal. octobris až některý den po VI. idus octobris). Do té doby se také hlásí písmo jediného písaře, kterým jsou zápisy psány. Je pečlivé, neprojevuje korektur, až na trojí dodatečné nadepsání vynechaného slova touž rukou i inkoustem, a jeho polokursivní ráz je potyzen povšechně i v podrobnostech. Je to kancelářské písmo s hojnými

⁹⁾ Ant. Podlaha, *Catalogus codicum manu scriptorum, qui in archivio capituli metropolitani Prag. asservantur, Pragae, 1923*, str. 19, praví, že rukopis sign. IV. 10. „*Acta Philiberti episcopi 1435—1439*“ je uložen v arch. XXVIII. 17. Ovšem není jisté, jestli sign. IV. 10. b možno spojití s tímto rukopisem, snad jako druhou část. O tom, kterak se zlomek registra krále Jana dostal do vazby rukopisu, je těžko vysloviti spolehlivější mínění. Snad Janovo registrum přišlo v uschování v archiv pražské konsistoře, kde časem zchátralo a k různým účelům bylo použito.

¹⁰⁾ Str. 43, 45, 46, č. 104, 107, 108, 110.

zkratkami, a jeho písař, který není však jinak povědom v listinách, pocházejících z královské kanceláře, psal zápisy ne najednou, nýbrž v oddílech, jak bylo potřebí. Tomu nasvědčuje byt jen do jisté míry zřetelné odlišování písma, které však není doprovázeno ani odstíněním inkoustu. Tedy nejde o list z knihy rázem vzniklé, nýbrž vedené; ale přesto se uplatňuje snaha po úhlednosti písma, které nasvědčuje i to, že místo pro psaní bylo po obou stranách vymezeno křížujícími se čarami, nahoře možná dvojitými, a že každý zápis počíná iniciálkou, písmenou N slova nos; jen v jediném případě slůvko to chybělo a listina počínala panovníkovým jménem, jenže pravděpodobná iniciálka J po odříznutí chybí.

Co se týče obsahu listu, jsou na něm napsány listiny krále Jana různým příjemcům ve zkrácené formě, jak žádá povaha registra. První zápis, jehož začátek byl na předchozím listě, mluví o udělení urburního písařství, uprázdněného smrtí M. Heřmana de Sarowe v Jihlavě, M. Tomášovi de Fractis v odměnu za jeho služby s platem 8 hřiven týdně z urbury. Druhý podává závazek krále Jana k zaplacení více než 100 kop gr. praž. za 20 postavů yperského sukna, které mu dal Heydenricus, opat sedleckého kláštera, na zaplacení dluhů u Matouše Trenčinského, a 20 kop, které týž opat zaplatil za krále Václava měšťanu Pavlovi z Krakova. Třetí zápis je začátek listiny, dané sedleckému klášteru; poněvadž po odstrižení spodní části listu možno čísti vedle protokolu toliko arengu a patrně začátek narace, nepoznalo by se, co listina přinášela. Avšak v orlickém archivu v oddělení archivu sedleckého kláštera je zachován originál listiny,¹¹⁾ který je konfirmace privilegia, daného sedleckému klášteru králem Václavem r. 1305. Na zadní straně pergamenového listu čte se zápis listiny, v níž král Jan po výpovědi úmluvců k náhradě dluhu 6 tisíc hřiven grošů praž., náležitě Jindřichovi z Lipé za to, čím mu zůstali povinni Václav II. a Václav III., i za škody a náklady při Janově příchodu do země, poukázal vyplacení v týdenních splátkách po 50 hřivnách z královské urbury a mince. Další zápis je potvrzení výpůjčky 100 hřiven a dluhu 8 kop, znějící Heydenrikovi, sedleckému opatu. Posléze je začátek listiny, velmi krátký, z něhož nelze nic vyvoditi pro její obsah, zvláště když není ani jediného prostředku k objasnění a doplnění.^{11a)}

Zápisy byly uvedeny v pořadu, jak žádá datování, pokud je zřetelné, které je vesměs spojeno s Prahou. První zápis má datum 30. září 1312, druhý 10. října 1312, třetí podle zachovaného originálu listiny třeba by

¹¹⁾ Riegger, Archiv der Geschichte u. Statistik, III. Theil, Dresden, 1795, str. 377; Emler, Reg. Boh. Mor. III, str. 46, č. 109.

^{11a)} Na zadní straně listu při hořejším okraji písař o víc než 100 let mladší, snad zkoušeje pero, napsal slova: d domine domine n prima pna Sis parvus ad quemvis sermonem percipiendum.

bylo připojiti k 11. říjnu 1312, čtvrtý je datován 10. října 1312 a pátý, poněvadž má datum porušené zařízutím listu, může býti položen mezi 10. až 14. října 1312, ale spíše asi v prvnější dny. Poněvadž by tím třetí zápis porušoval řadu, mohlo by se zdáti, že i jeho datum má býti 10. října, a že je tedy počítati s rozdílem v zápisu registra a v originále co do data; ale není to nutné, a lze snad i takové odchýlení připustiti.¹²⁾ Datování je veskrze provedeno podle římského kalendáře a k roku od narození Krista připojuje se i rok královského panování — jde o druhý rok kralování Jana Lucemburského.

Zápisy zachovávají vesměs listinné formy, ale vedlejší formule bývají zkrácené. Je zkrácena intitulace, uvádějící toliko panovníkovo jméno mezi slůvky „Nos“ a „etc.“ (jednou je pro omezení místa počítati s pouhým jménem „Johannes etc.“), je zkrácena i koroborace, že z ní zůstávají jen slova „In cuius rei etc.“, a po případě letopočet je v datu vypuštěn a nahrazen slůvkem „ut supra“. V jednom případě najde se i zkrácená inskripce se salutací.¹³⁾ Jinak se shledává plné znění listin, případně i s arengou, jen jména příjemců nebo jiných osob, v listinách jmenovaných, jsou v zkratkách, někdy dosti silných, nebo v začátečních písmenech, ač nikdy nevzniká pochybnost. Zkracování slov projevuje se dosti hojně i jinak, avšak tyto zkratky nejsou zvláštní a přicházejí i v originálních listinách.

Jestliže zlomek archivu metropolitní kapituly písmem i obsahem vylučuje jakékoliv rozpaky, že tu je skutečně co činiti s pravým registrem krále Jana, byl v nepatrném pozůstatku, z dob počátku jeho panování, vzniká možnost některých úvah k plnějšimu pochopení. Zaujme především předmět zápisů, v nich veskrze jde o finanční záležitosti, zvláště když se i konfirmované privilegium Václava II. pro sedlecký klášter týká osvobození kláštera od placení sbírek a berní ze všech práv na královských horách v Kutné Hoře nebo na jiných dolech a místech. Tím, že jde vesměs o zatížení královských důchoďů a o královské závazky peněžité, vychází najevo povaha registra, které v dochovaném zlomku podává věci, jež náležely do kompetence královské komory. Možno se tedy domnívati, že to registrum je registrum královské komory (registrum camere regie), a maně přichází na mysl vzpomínka na vzorec listu krále Jana, již zmíněný, jenž dával zprávu písaři královské komory Herbordovi r. 1325 v příčině privilegia města Pirny a v příčině jeho zapsání do královských register. Jestliže se tato zpráva uvede v souvislost s fragmentem z r. 1312, lze předpokládati, že podobným způsobem, jako bylo registrum vedeno v druhém roce panování krále Jana, bylo vedeno

¹²⁾ Srv. níže.

¹³⁾ Na 1. str. v třetím zápisu konfirmace privilegia sedleckého kláštera.

i v potomních letech, jistě r. 1325, kdy je spravoval komorní notář Herbord de Rulānt, o němž víme, že mu udělil papež 6. října 1325 na prosbu krále Jana a jeho manželky kanovníctví vyšehradské a míšeňské a že se jako „notarius“ jmenuje v kancelářské poznámce ještě na listině 5. ledna 1336.

Nutno se ovšem tázati, zda tato registra pro komorní záležitosti byla jediná registra vedená v královských potřebách, či to byla zvláštní, speciální registra vedle všeobecných register královské kanceláře. Tato otázka souvisí zajisté i s otázkou vzniku královských register Jana Lucemburského. Při odpovědi v této věci sotva lze připustiti, že by Jan Lucemburský vědomě navazoval na zařízení, které by existovalo už v kanceláři jeho předchůdce Jindřicha Korutanského. Je sice pravda, že tento panovník jako korutanský a tyrolský vladař zanechal devět registraturních knih z let 1303—1335,¹⁴⁾ avšak pro české země není nic, co by je dovolovalo předpokládati.¹⁵⁾ Ostatně i kdyby byl měl Jindřich Korutanský česká registra, byl by je odvezl, odjížděje ze země; a kdyby i zůstala v Praze, byla by při nastoupení krále Jana zavržena, neboť rozhodl hned v prvních dnech, „ut omnia privilegia, instrumenta et litere, que regnante... principe domino Heynrico, duce Karinthie, in Bohemia confecte, scripte et sigillis quibuscunque sigillate seu roborate fuerunt, casse, irritate et vane esse debeant de cetero et nullius vigoris penitus seu valoris“.¹⁶⁾ V tom prohlášení byl jistě úmysl zbaviti se závazků a zatížení, která vzal na sebe a na království Jindřich Korutanský, a znělo generálně, že král patrně neměl pomůcek, jimiž by bylo možné nějaké rozlišování. Jestliže tedy sotva lze přijmouti, že by registra Jindřicha Korutanského byla vzorem pro zařízení register krále Jana, nastupuje jiná domněnka, že registra krále Jana byla založena hned na počátku jeho vlády písaři, které mu dal jeho otec. Příklad poskytl zařízení, které v čas římské jízdy r. 1310 uvedl v život Jindřich VII. jako římský král pro lepší správu královských důchodů. Ustanovil komorní písařství, jež sice nebylo v přímém spojení s královskou kanceláří, avšak přece stálo s ní v jisté souvislosti, a při tomto komorním notářství byla věnována péče úředním aktům i vedeny úřední knihy.¹⁷⁾

Bylo vysloveno mínění, že registra komorního notářství Jindřicha VII. byla dílem veřejných písařů a napodobením starších zvyklostí knížecích

¹⁴⁾ Čelakovský, O domácích a cizích registrech, str. 12, 32; O. Redlich, Die Privaturkunden des Mittelalters, München u. Berlin, 1911, str. 165.

¹⁵⁾ Jan Gebauer, Někteří akta z kanceláře Jindřicha Korutanského, I. c., str. 11, 12.

¹⁶⁾ Emler, Reg. Boh. Mor. III, str. 20, č. 49.

¹⁷⁾ H. Bresslau, Handbuch der Urkundenlehre I, 2. Aufl., Leipzig, 1912, str. 130 a 544.

rodů a městských komun v Itálii.¹⁸⁾ Ale mohl působiti i vzor papežské kurie, jež měla komoru jako nejvyšší církevní úřad finanční, jako ústřední úřední místo pro církevní stát a jako vrchní správkyň kuriálního úřednictva.¹⁹⁾ Při papežské komoře byla pomůckou komorní registra, která se po prvé objevují za papeže Urbana IV., a nevádí, tuším, že papežové, sedíce v Avignoně, vzdali se této instituce.²⁰⁾ Působily-li tedy italské vlivy na opatření Jindřicha VII. v říši, lze přijímati, že měly podle všeho aspoň prostředecné účinky i na registra krále Jana, kteráž také byla zařízením královské komory a v ní jejím písařem byla psána. Proto pojímala jenom královské listiny, které měly význam pro královskou komoru a na jejichž zhotovování a vydávání měla určitý díl.

Zdá se, že jiná registra kromě komorních register nebyla vedena v Čechách v Janově době. Zvláště pro registra kancelářská, o něž by pečovala královská kancelář, není jediného dokladu ani které stopy.²¹⁾ Sice v říšské kanceláři Jindřicha VII. dospělo se i k zařízení kancelářských register, která potom zůstala trvalou institucí,²²⁾ avšak česká královská kancelář ustrnula ve vývoji. Je těžké poznati příčiny, proč se tak stalo, na nespořádanost vlády a správy Janovy sotva lze všechno svalovati.²³⁾

Za to však je pochopitelné, proč komorní registra první vešla v život v potřebách českého krále a proč se držela: kladla se váha na pořádek a přesnost ve finančních věcech. V královské komoře zvláštní písař, ustanovený pro tyto záležitosti, řídil se při psaní register pokyny, které mu dával král asi skrze královskou kancelář. Sám stál mimo královskou kancelář — proto ruka písaře zlomku z r. 1312 nenajde se v jiné král. písemnosti té doby — a účelem komorních register bylo zjištění přehledu o všech zdrojích i břemenech královských důchodů v zájmu krále.

Bylo by velkým užítkem, kdyby bylo lze stanoviti něco bližšího o vedení komorních register českého krále. Jenže zachovaný zlomek je ne-

¹⁸⁾ Tamže, str. 130.

¹⁹⁾ Bresslau sám na to upozorňuje při počátcích komorního písařství, tamže str. 544.

²⁰⁾ F. Kaltenbrunner, *Römische Studien I, Die päpstlichen Register des 13. Jhdts*, v *Mitt. Inst. f. österr. Gesch. Forsch.* V, 1884, str. 268 sl.; R. v. Heckel, *Das päpstliche u. sicilische Registerwesen* v *Arch. f. Urkundenforschung I*, 1908, str. 479; Bresslau, *Handb. der Urkundenlehre I*, 2. Aufl., str. 115. Srv. Čelakovský, *O registrech domácích i cizích*, str. 11.

²¹⁾ Ferd. Tadra, *Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu lucemburského*, Praha, 1892, str. 67, maje také za to, že v době Přemysla II. byla vedena královská registra — vyslovil to již před Čelakovským v čl. Mni- chovský formulář Vlacha Jindřicha ve *Věstníku Král. čes. společnosti nauk* 1889, str. 102 — předpokládá je jako Čelakovský taktéž pro Janovo panování.

²²⁾ Bresslau, *Handbuch der Urkundenlehre I*, 2. Aufl., str. 133.

²³⁾ Srv. výše už uvedené představy Čelakovského, *O registrech*, str. 33, jenž také bez podkladu přičítá Karlovi IV. nejen zdokonalování správy země, nýbrž i královské kanceláře, když se r. 1333 a 1338 na místě otcově ujal vladařství.

velký a málomluvný, zvláště když není k němu jiných pomocných pramenů a když není ani jiných listin krále Jana, v originále nebo kopiích, které by pocházely z téže doby, nejsou do register pojaty. Než přece přichází vhod, že se naskytuje aspoň jediná listina, v zlomku zapsaná, jež je k dispozici v originále,²⁴⁾ třebaš vklad do registra je zachován zcela nepatrně v začátku znění. I to srovnání několika řádek prokazuje, že registrum krále Jana nebylo psáno podle originálů listin, nýbrž podle konceptů. Možno uvést důvody, ač s opatrností si třeba počínati. Nepadá na váhu, že v registru všechny zápisy počínají stereotypně „Nos Johannes...“ a v originále listiny sedleckého kláštera není slůvka „Nos“, nýbrž na prvním místě stojí jméno krále. V tomto případě, ačkoliv pergamem zlomku registra je zaříznut, možno s určitostí tvrditi, že v registrovém zápisu také nebylo toho uvození a nebylo ho jistě ani v konceptu. To nepřekvapuje, poněvadž je to způsob, jenž nepřichází v listinách ojediněle, nýbrž střídá se se způsobem počínajícím zájmenem „Nos“. Zato vklad do registra i originál listiny liší se způsoby zkratk — v zápisu registra zkracování slov je hojnější — i pravopisem,²⁵⁾ ale nutno si býti vědomu, že se opisování podle všeho dalo i při registru i při originálu podle diktátu, patrně pro urychlení práce,²⁶⁾ a že není ani nezbytné, aby v registru byl přesný obraz konceptu. Bylo i pověděno, že originál sedlecké listiny nese datum „V. idus octobris“, t. j. 11. října 1312, ale že podle zařazení vkladu v registru čekali bychom spíše datum „VI. idus octobris“, tedy 10. října. Je možná domněnka, že vklad do registra byl učiněn podle konceptu dne 10. října, ale originál že byl podle konceptu zhotoven až 11. října. Jistota v této příčině není ovšem možná, když vklad registra nemá data, a když lze připustiti i možnost porušení časového pořádku, jak bude ještě upozorněno.²⁷⁾

Originál sedlecké listiny nemá nijakého znaménka, které by mohlo být pokládáno za registraturní znamení. A takové znamení nenajde se ani na jiných originálních listinách krále Jana. Jsou sice některé listiny, od počátku třicátých let, které nesou na levé straně na plíce poznámku na př.: „Per dominum regem Wenceslaus R“ (10. dubna 1336, 4. dubna 1337). Ale tato poznámka, jež má jindy znění bez znaménka R, v jiných případech bývá rozvinutější, na př. „Per dominum regem ex relatione domini Berengarii capellani“ (26. července 1331) nebo „Per dominum regem ad relacionem Herbordi notarii“ (5. ledna 1336). Z toho je viděti, že poznámka, která není pravidlem, nemá souvislost s registra-

²⁴⁾ V archivu orlickém, odd. kláštera sedleckého.

²⁵⁾ V registru stojí „Et si“, v originále „Etsi“; v registru „graciosos“, v orig. správně „graciosas“; v reg. „Cisterciensem“, v orig. „Cysterciensem“.

²⁶⁾ Prokazuje to různost zkratk v týchž slovech.

²⁷⁾ Niže, v posledních odstavcích.

ci, nýbrž vyjadřuje osobu, která dala rozkaz k zlistinění, a osobu, která jej přijala, kanceláři oznámila a za vyplnění ručila. Že rozkaz byl správně vyřízen, toho známkou byla právě vlastnoručnost poznámky, jež je patrná z rozdílnosti jejího písaře od písaře textu listiny. Postihnouti plný smysl tohoto podpisu ručící osoby za správnost listiny, když je řídký a náhodný, je obtížné, právě tak, jako vznikají nesnáze, když se později poznámka vyskytuje na listinách Karla IV., nežli se ustálila r. 1355.²⁸⁾ Jestliže tedy listiny krále Jana neznají registrační znamení, může to býti novým důkazem, že neexistovala královská registra kancelářská; registrace do komorních register, pokud se stala, byla vnitřní úřední záležitostí a nepotřebovala vyznačení na originálu, kterého komorní písař nedostal patrně ani do ruky.

Třebaže fragment registra krále Jana z r. 1312, protože je to jediný list a ještě poškozený, nedostačuje k jasnějšímu obrazu toho zařízení, přece jen určité závěry jsou možné a platně obohacují naše vědomosti. Není pochyby, že Janova komorní registra nutno pokládati za trvalý ústav, a jeho důležitost je potvrzena i tím, že bylo při něm používáno pergamenu, ačkoliv v kanceláři Starého města pražského už od r. 1310 bylo upotřebováno papíru i k vedení knih význačného obsahu. A pergamen se podle všeho udržel při komorních registrech krále Jana až do konce jeho vlády, a Karel IV. v tom následoval otcova příkladu. Nejstarší dochovaný zbytek Karlova registra z r. 1348, nalezený *Grossem*, není totiž nic jiného, nežli fragment komorního registra českého krále.

Že pozůstatek registra krále Karla z r. 1348 jest opravdu české registrum komorní, to potvrzuje jeho obsah.²⁹⁾ Mikuláš Alramovi, správci tridentského biskupství, dává se svolení, aby zastavil jeden z biskupských hradů, Vaňkovi z Volena daruje se vesnice, spadlá na krále v odúmrtí, s králem Kazimírem uzavírá Karel IV. s Janem Korutanským příměří, Jindřichovi z Kytlic král potvrzuje listinu krále Jana na statky v léno dané v zemi budyšínské a zhořelecké; jinak se čte postoupení odumřelého statku, darování městského úroku tří let v Klatovech, ustanovení v úřad purkrabství pražského a v šrotampt kutnohorský, osvobození od dluhů, zajištění držby statků, slib zakoupení a postoupení městečka v dluhu, udělení imunity kostelu litomyšlskému, osvobození plaského kláštera od povinnosti pohostinství, potvrzení listu krále Jana na zadlužení urbury v Kutné Hoře a Jílovém i úroku z masných krámů ve

²⁸⁾ Srv. Lindner, *Das Urkundenwesen Karls IV. u. seiner Nachfolger (1346—1437)*, Stuttgart, 1882, str. 104. Tada, *Kanceláře a písaři*, str. 51 sl. nemá o těchto věcech vlastně zhora nic.

²⁹⁾ Zlomek je vydán L. Grossem v *Neues Archiv f. ält. deutsche Geschichtskunde* XLIII, 1922, str. 588 sl. V úvodu je také zdůvodněno, proč všechny dokumenty, v něm podané, mohou býti pokládány za listiny českého, a ne německého krále.

Větším měště pražském ve prospěch Pešlina Rokczanera, potvrzení dvou listin krále Jana na mlýn a dva masné krámy v městě Kladsku ve prospěch Mikuláše Longa. To jsou všechno věci, které musily být oznamovány královské komoře, neboť se týkaly královských důchodů a statků nebo pro královské záležitosti finanční měly velký význam.

Ale nejen po obsahové stránce, nýbrž i po zevnější stránce je příbuznost mezi zlomkem registra krále Jana z r. 1312 a zbytkem registra krále Karla z r. 1348. Už Gross, vydávaje tento fragment, jenž projevuje v některých ohledech zdokonalení proti starší době,³⁰⁾ upozornil, že v něm není stopy po opravách textu a doplncích, které se jinak zhusta v registrech provádějí jinými písaři, nežli byl vlastní písař register.³¹⁾ Poněvadž se pak projevuje v Karlově zlomku jeden písař a není ani znatelné odlišení inkoustu, usuzoval z toho Gross, že se registrování dalo dodatečně podle konceptů, když už originály byly vydány a korektury nebyly potřebné a byly by zbytečné. Tento úsudek, vyslovený v přesvědčení, že zlomek je pozůstatek Karlova registra, vedeného v kanceláři, má do sebe oprávnění a může býti aplikován i na Janovo registrum. Ale platí-li, že obě registra jsou komorní registra, je ještě pochopitelnější, proč byl takový postup registrování. A pak snad nemůže působiti rozpaků, co Grossa zarazelo, že v Karlově registru není zachováván přesný chronologický pořad. Pomišení dat, které je patrné v Karlově registru, avšak i v Janově registru je možno přiznati, bylo dáno patrně prostě tím, že komorní písaři, kteří vedli registra v královské komoře, byli zvlášť uvědomováni o tom, co měli do register pojmouti; pro pořad vkladů do register bylo patrně směrodatné, kdy přišel koncept listiny, již v originálu zhotovené a třebaš příjemci vydané, z kanceláře do komory k registrování, nebo kdy byl datován průvodní list, rozkazující zapsání listiny do komorních register. Je to tím spíše pochopitelné, že komorní notář mnohdy nemusil ani znáti datum listiny, určené k zapsání do komorních register, poněvadž je koncept při zkracovaných formulích ani nemusil uváděti. Protože jde zpravidla o časovou blízkost při všech případech, není v písmu jediného písaře patrnějších odchylek a také v inkoustu není odstínění.³²⁾

Jestliže se s pomocí zlomku register krále Jana dostalo osvětlení i zlomku register krále Karla z r. 1348, vychází najevo, že tento fragment, nově zhodnocený, nepadá na váhu při otázce, byla-li v čas Karla IV. vedena dvojí kancelářská registra, říšská a česká, či jediná. Když

³⁰⁾ Alfons Huber, Die Regesten des Kaiserreiches unter Kaiser Karl IV. 1346—1378, Innsbruck, 1877, str. 54.

³¹⁾ L. c., str. 587.

³²⁾ To se jeví v Janově registru jako v Karlově. Fotografie Karlova zlomku z r. 1348 zapůjčil mi laskavě státní histor. vydavatel. ústav v Praze.

však existují společná registra Karlovy kanceláře pro říšské i české věci z let 1358 až 1361,³³⁾ spíše se lze klonit k této jednotnosti a předpokládati ji i pro starší doby od počátku Karlova panování. Plné vyřešení otázky ani nyní není možné, a to pro nedostatek dokladů a zpráv. Jen, že Karlovy listiny od prvotních let jeho vlády nesou registraturní znaménka,³⁴⁾ lze to mít za průkaz existence jeho register kancelářských, patrně společných; za to však vůbec nezodpověděna musí zůstat otázka, udržela-li se vedle nich za Karla IV. česká komorní registra, a do které doby po roku 1348.

Náhodný objev zlomku registra krále Jana z r. 1312, z něhož, jak viděti, leccos lze vyvodit, je poučný ještě v jednom směru: mluví příkazem pro horlivou práci v našich archivech, která může vynést ještě mnohý užitek.

PŘÍLOHA.

Fol. 1.

[vi]ri magistri Thome de Fractis, familiaris et^{a)} notarii nostri karissimi, fidei et meriti pre[cl]ara, quibus felicis recordacionis dominis predecessores nostris, Boemie regibus, deserviendo lon[gi]s temporibus pro viribus studuit et nobis studet complacere, amplectentes, sibi notoriam [!], vacan[te]m in urbura nostra Iglauensis per obitum magistri Hermani de Sarowe, quondam ibidem no[t]arii, cum hac specialis prerogativa favoris, ut videlicet notariam eandem per se vel alium [i]doneum, quem loco sui ad hoc substituerit, teneat et regat de nostra regali liberalitate [per] quinquennium a data presencium computandum, de consilio venerabilis patris domini Heinrici,^{b)} abbatis Ful[de]nsis, spectabilis viri Bertholdi, comitis de Hennenberch, Philippi de Falkensteyn, magistri Nycolai.. honorabilis nostri, Waltheri de Castello, Johannis de Buerperg et Johannis de Osschen, consiliariorum... o conferimus, per hec scripta mandantes urburariis seu magistris nostrarum urbure et mo[n]ete per Boemiam et Moraviam, presentibus et futuris, firmiter et expresse, quatenus predicto magistro [T]home vel suo substituto eius nomine de consueto unius marce stipendio racione dicte no[t]arie singulis septimanis provideant expedire, et hoc sibi assignent integraliter diffi[cul]tate qualibet proculmota. In cuius rei etc. Datum Prage IIe kalendas octobris [30. září] anno domini M^o[CC]C^oXII^o, regnorum vero nostrorum anno secundo.

³³⁾ Štastný nález B. Mendla, Výmarský zlomek register Karlových v Časopisu archivní školy VII, 1930, str. 30 sl. s reprodukcemi, přinesl novou část velkého zlomku papírového registra císaře Karla IV., chovaného v hlavním státním archivu v Drážďanech, vydaného Glafeyem, a potvrdil i doplnil poznatky starších badatelů, Lindnera, Bresslawa i Seeligera.

³⁴⁾ Přistupují i jiné poznámky. Viz Lindner, Das Urkundenwesen Karls IV., str. 108; J. Čelakovský, O domácích a cizích registrech str. 33 sl. a A. Sedláček, Zbytky register králův římských a českých z let 1361—1481, Praha, 1914.

a) Nadepsáno touž rukou.

b) Osobní jména, ať jsou jakkoliv zkrácena, jsou rozvedena.

[N]os Johannes etc. Recognoscimus per presentes, quod pro XX^{ti} pannis de Ypra, quos religiosus [et] honorabilis vir frater Heydenricus, abbas monasterii Sedlicensis, devotus noster dilectus, excepit [et] tradidit nobis in solucionem debitorum Mathei, comitis de Trenczin, et cum quibus [XX pan]nis spectabilem virum Bertholdum, comitem de Hennenberch, et alios fideiussores nostros ab obstagio, [quod] dicto Matheo facere et observare debebant, absolvimus, dicto abbati tenemur in C et... sexagenis denariorum gros. Prag., quas sibi promittimus solvere super festum Purificationis beate [Ma]rie Virginis, proxime nunc venturum; promittimus eiam ei super idem festum solvere XX^{ti} sex[ag]enas dictorum denariorum, quas pro debitis regis Wenzelai Paulo civi de Cracouia [de] mandato nostro solvit. In cuius rei etc. Datum Prage VI. idus octobris [10. října] anno ut supra.

[Johannes] etc. Universis suis et imperii fidelibus etc. Et si cunctis nostre dicioni subditis [mu]nificenciam regiam exhibere teneamur et in iusticia facilem et in gracia liberalem, personis [tamen], que per ampliora merita deo et hominibus se gratiosos [!] constituunt, ad amplioris et [specia]lioris dona beneficencie nos reputamus et credimus obligatos, sacrum nempe deo dica[tum] ac divinitus institutum ordinem Cysteriensem, qui in monasterio Sedlicensi [viros religiosos]...

Fol. 1'

Nes Johannes etc. Recognoscimus per presentes quod moniti sepius per dilectum fidelem nostrum Heinricum de Lypp[a], summum regni nostri Boemie marschalcum, de debitis, in quibus felicis memorie illust[ris] rex Wenzelaus, socer noster, et filius eius et alii predecessores nostri, reges Boemie, sibi remanserunt, et de dampnis, que ipse sustinuit, et expensis, quas fecit in nostris serviciis [ante] et post nostrum introitum in regnum Boemie, ac pro eisdem dampnis et serviciis sibi per n[os] compensandis, tandem super hiis omnibus sic concordavimus cum eo, quod a parte nostra spectabilis v[ir] Bertholdus, comes de Hennenberch, et strenuus vir Waltherus de Castel et a parte dicti Heinrici de Lyppa [nob]iles viri Witk de Landisteyn et Fridricus de Sman ad hec omnia discutienda et [ordi]nanda in arbitros electi fuerunt, adiunctis eis pro communi seu quinta persona religios[is] viris Sedlicensis et de Aula regia monasteriorum abbatibus ad premissa, per quos quidem arbitros et abbates est taliter inventum, arbitratum, dictum et ordinatum, quod defalcatis omnib[us], que hucusque pro huius modi debitis, dampnis et expensis et serviciis dicto Heinrico per nos soluta sunt, t[em]eremur adhuc sibi vel heredibus eius pro hiis in VI millibus marcarum gros. Prag., LVI grossos pro marca e[nim] qualibet computando, de quibus eos expedire volentes, solucionem ipsius pecunie ipsis d[e]putamus in nostris urbura et moneta, volentes et mandantes, ut de proveniuntibus d[ic]te urbane et monete singulis septimanis, incipiendo in secunda feria, proxime nunc ventura, L^a marcas dicto Heinrico vel suis heredibus aut quibuscunque aliis, pecuniam ipsam in parte [vel] in toto recipiendam, commiserit, tam diu solventur, quousque sibi dicta sex milia [marc.] fuerint interge persoluta, et si predictus Heinricus^{a)} prenotatam pecuniam vel quamcunque partem eius d[ic]tis aliquibus personis in suis debitis deputaverit, deputacionem huius modi eisdem personis promittim[us] literis nostris firmare. In cuius rei etc. Datum Prage VI° idus octobris [10. října] anno domini M^oCC[C^o]XII°, regnorum vero nostrorum anno secundo.

Nos Johannes etc. Fatemur tenore presentium nos mutuo recepisac ^{a)} religioso

a) „H” nadepsáno týmž písařem.

b) Nadepsáno touž rukou.

et hono[rabili] fratre Haydenrico, abbate monasterii Sedlicensis, devoto nostro dilecto, XL^a marcas pro exsolu[cione] pignorum strenui viri Waltheri de Castello et pro phantloza familie nostre de co[m]itu Luezelmburgensi LX^a marcas grossorum Pragensium, videlicet LVI grossos coputando [!] pro marca, et oc[ta] sexagenas dictorum grossorum, quas solvit in Brvna pro domina regina, quas quidem [C] marcas et VIII sexagenas dictorum grossorum dicto abbati reddere volentes, easdem sibi prom[ittimus] solvere super festum beati Martini, proxime nunc venturum In cuius rei etc. Datum Prage....idus octobris [před 15. října] anno domini ut supra, regnorum nostrorum anno secundo.

Nos Johannes etc. Recognoscimus per presentes, quod licet de iure beneficia principum sin[t]... ssime illis tamen habundantius hec merito conferuntur, quibus amplio...

(Sborník prací věnovaných prof. Dr. Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám 1871—1931. V Praze 1931.)